

УДК 330.341.1

Коваленко О. В., д.е.н., професор,
завідувач кафедри економіки підприємства,
Запорізька державна інженерна академія
Чуприна Н.Ю., магістрант
Запорізька державна інженерна академія

ХАРАКТЕРИСТИКА СУЧАСНОГО СТАНУ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Коваленко О. В., Чуприна Н.Ю. Характеристика сучасного стану інноваційного розвитку вітчизняних підприємств. Статтю присвячено аналізу сучасного стану інноваційної діяльності вітчизняних підприємств. Розкрито основні тенденції та проблеми інноваційного розвитку, здійснено порівняння інноваційної діяльності у Запорізькому регіоні із загальнодержавними показниками. Визначено основні проблеми, що гальмують інноваційний розвиток Запорізького регіону.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність, інноваційний розвиток, інноваційна активність, державна підтримка, фінансування.

Коваленко Е.В., Чуприна Н.Ю. Характеристика современного состояния инновационного развития отечественных предприятий. Статья посвящена анализу современного состояния инновационной деятельности отечественных предприятий. Раскрыты основные тенденции и проблемы инновационного развития, осуществлено сравнение инновационной деятельности в Запорожском регионе с общегосударственными показателями. Определены основные проблемы, тормозящие инновационное развитие предприятий Запорожского региона.

Ключевые слова: инновации, инновационная деятельность, инновационное развитие, инновационная активность, государственная поддержка, финансирование.

Kovalenko O.V., Chupryna N.Yu. Characteristics of the current state of innovative development of domestic enterprises. The article is devoted to the analysis of the current state of innovation of domestic enterprises. The main trends and problems of innovative development are revealed, innovation in the Zaporizhzhia region is compared with nationwide indicators. The key problems hampering the innovative development of the Zaporizhzhia region are identified.

Key words: innovation, innovation activity, innovative development, innovation activity, government support, financing.

Постановка проблеми. В Україні проблема ефективного економічного розвитку на основі інноваційних розробок є надзвичайно актуальною, оскільки активізація інноваційної діяльності могла б стати рушійною силою забезпечення розвитку промислових підприємств через удосконалення існуючих виробничих процесів, підвищення ефективності всіх аспектів виробничої та господарської діяльності, виявлення нових перспективних форм і напрямів ведення бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання інноваційного розвитку та проблеми управління інноваційними процесами знайшли своє відображення у працях як вітчизняних так і зарубіжних вчених: С. Білої, В. Бесєдіна, В. Воротіна, А. Гальчинського, В. Гейця, В. Мартиненка, Л. Федулової, Г. Менша, П. Друкера, Б. Твісса, Б. Санто, В. Хартмана, Р. Солоу, та інших. Однак, не зважаючи на те, що в економічній літературі глибоко і багатосторонньо досліджуються питання формування і використання інноваційного потенціалу, визначення соціально-економічної ефективності нововведень, разом з тим, недостатньо уваги приділяється питанню активізації процесів інноваційного розвитку на вітчизняних підприємствах. Нажаль в Україні не визначено чіткі цілі і першочергові пріоритети стимулювання інноваційної діяльності саме в пріоритетних галузях економіки, що і гальмує активізацію цих процесів на вітчизняних підприємствах.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз сучасного стану та проблем інноваційної розвитку вітчизняних підприємств.

Виклад основних результатів. Ключовими передумовами для інноваційного розвитку сучасних підприємств є наявність на підприємствах потужного інноваційного потенціалу або можливостей (фінансових, інтелектуальних) для ефективного трансферу технологій та / або аутсорсингу функцій менеджменту інновацій.

Для проведення аналізу інноваційного розвитку як країни в цілому, так і окремих її регіонів, визначення основних тенденцій, проблем та перспектив, скористаємось даними Державної служби статистики України [1], Статистичним збірником «Наукова

та інноваційна діяльність України» за 2016 рік [2]. Для аналізу оберемо період з 2012 по 2016 рр.

Так, за даними Державної служби статистики України [1], ступінь зносу основних фондів в середньому по країні невинно зростає, а саме: із 76,7% у 2012 р до 83,5 у 2014 році. Але потім мало місце зменшення значення цього показника, і у 2016 році його значення було рівним 58,1%. Це на 2% більше, ніж у попередньому році. Найгірша ситуація щодо стану основних засобів у виробництві автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів – ступінь зносу 94,3%, виготовленні виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність – 91%, діяльності у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування – 80,2%. Найменш зношеними є основні фонди у фінансовій та страховій діяльності – 39%, в сільському господарстві (37,2%) та будівництві (36%).

Однак, не зважаючи на високий ступінь зношеності основних засобів, їх оновлення здійснюється невисокими темпами, а в окремих галузях економіки взагалі не відбувається.

Основною причиною такої ситуації є відсутність необхідних фінансових ресурсів на розробку та впровадження інноваційних технологій. Іншою причиною є тривалий термін окупності коштів, які вкладаються у нові технології, а за умови відсутності власних коштів і високих відсоткових ставок на кредитні ресурси, цей процес ще більше гальмується. Негативний вплив на процес оновлення основних засобів здійснює недосконала амортизаційна політика. Для розвитку економіки, її здатності задовольняти потреби ринку і реалізовувати стратегічні пріоритети, ключовим значенням виступає активне впровадження нових видів інноваційної продукції, наукомісткої техніки та технологій. Лише інтенсивне створення та освоєння нових технологій дозволить скоротити час розробки та впровадження у виробництво нових видів продукції, що в свою чергу, дасть прискорити реакцію на потреби ринку.

Дані про інноваційну активність підприємств наведено в таблиці 1, а темпи росту цих показників – у таблиці 2.

Таблиця 1

Дані про інноваційну активність підприємств України (млн. грн.) [3, с. 12]

Роки	Питома вага підприємств, що займалися інноваціями, %	Загальна сума витрат	у тому числі за напрямками			
			дослідження і розробки	придбання інших зовнішніх знань	придбання машин обладнання та програмного забезпечення	інші витрати
2012	17,4	11480,6	1196,3	47,0	8051,8	2185,5
2013	16,8	9562,6	1638,5	87,0	5546,3	2290,9
2014	16,1	7695,9	1754,6	47,2	5115,3	778,8
2015	17,3	13813,7	2039,5	84,9	11141,3	548,0
2016	18,6	23229,5	2457,8	64,2	19829,0	878,4

Таблиця 2

Дані про інноваційну активність підприємств України (млн. грн.) [3, с. 12]

Роки	Питома вага підпр., що займалися інноваціями, %	Загальна сума витрат, млн. грн.	у тому числі за напрямками					
			дослідження і розробки	у тому числі		придбання інших зовнішніх знань	придбання машин, обладнання та програмного забезпечення	інші витрати
				внутрішні НДР	зовнішні НДР			
2013/12	96,6	83,3	137,0	135,9	141,2	185,1	68,9	104,8
2014/13	95,8	80,5	107,1	93,3	163,3	54,3	92,2	34,0
2015/14	107,6	179,5	116,2	150,2	38,5	179,9	217,8	70,4
2016/15	109,1	168,2	120,5	112,5	191,8	75,6	178,0	160,3
2016/12	108,6	202,3	205,5	213,8	170,5	136,6	246,3	40,2

Як видно з наведених даних, частка підприємств, що займалися інноваціями, впродовж досліджуваного періоду мала мінливий характер. До 2014 р. мало місце зниження показника, що було наслідком кризових явищ в економіці. Однак далі значення зростали, і у 2016 році частка інноваційно-активних підприємств зросла на 1,5% (темп зростання становив 8,6%).

Загальна сума витрат на проведення досліджень зросла з 2012 року більше, ніж удвічі. Особливо відчутним було зростання у 2015 році – на 50% у порівнянні з попереднім роком. Слід зазначити, що існує прямий зв'язок між розміром підприємства і його рівнем інноваційності, оскільки для впровадження інновацій необхідно мати певну кількість персоналу, задіяного у виконанні наукових досліджень і розробок. Відповідно найвища частка як технологічно інноваційних, так і нетехнологічно-інноваційних підприємств була серед великих підприємств [4].

Щодо видів економічної діяльності, то за даними [4] в середньому протягом 2014–2016 рр. найвища частка інноваційних підприємств була на підприємствах інформації та телекомунікації (22,1%), переробної промисловості (21,9%), фінансової та страхової діяльності (21,7%) та діяльності у сфері архітектури та інжинірингу (20,1%).

При цьому вища за середню по країні частка підприємств із технологічними інноваціями була серед підприємств переробної промисловості (15,6%),

з постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря (12,6%), а також підприємств, які займалися діяльністю у сферах архітектури та інжинірингу, науковими дослідженнями та розробками, рекламною діяльністю – 13,2%; з нетехнологічними інноваціями – серед підприємств фінансової та страхової діяльності (18,0%), інформації та телекомунікації (17,3%), переробної промисловості (15,3%).

Структура витрат на інноваційну діяльність представлена в таблиці 3. Загальні сума витрат на дослідження і розробки до 2014 року зростала як у абсолютному, так і у відносному вимірюванні, після чого незважаючи на зростання значення показника, їх частка зменшувалась.

Витрати на придбання інших знань впродовж досліджуваного періоду були незначними, їх частка становила менше 1%. Протягом двох останніх років мало місце істотне збільшення витрат на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення, у 2016 році їх частка становила більше, ніж 4/5 всього обсягу витрат на інновації. Частка інших витрат, до яких відносять такі напрями фінансування, як навчання й підготовка персоналу для розробки та застосування, також істотно зменшилась з 2014 року.

Впродовж 2016 року на інновації підприємства витратили 23,2 млрд. грн., у тому числі на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення – 19,8 млрд. грн., на внутрішні та зовнішні науково-дослідні розробки – 2,4 млрд. грн., на придбання

Таблиця 3

Структура витрат на інноваційну діяльність [3, с. 13]

Роки	Загальна сума витрат, млн. грн.	у тому числі за напрямками							
		дослідження і розробки		придбання інших зовнішніх знань		придбання машин, обладнання та програмного забезпечення		інші витрати	
		млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
2012	11480,6	1196,3	10,4	47,0	0,4	8051,8	70,1	2185,5	19,0
2013	9562,6	1638,5	17,1	87,0	0,9	5546,3	58,0	2290,9	24,0
2014	7695,9	1754,6	22,8	47,2	0,6	5115,3	66,5	778,8	10,1
2015	13813,7	2039,5	14,8	84,9	0,6	11141,3	80,7	548,0	4,0
2016	23229,5	2457,8	10,6	64,2	0,3	19829,0	85,4	878,4	3,8

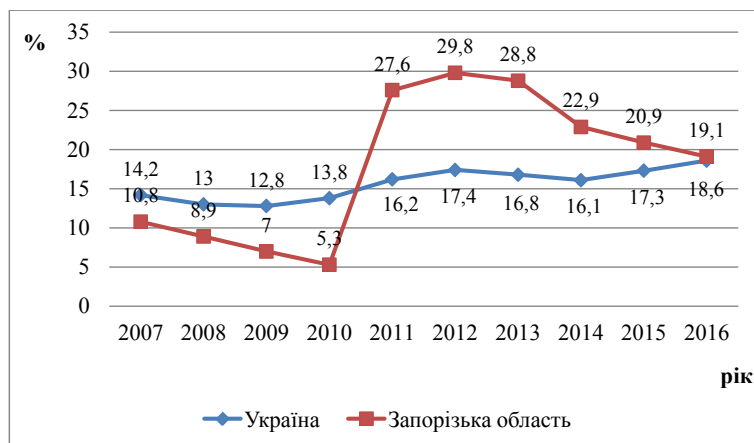

Рис. 1. Динаміка промислових підприємств, що займалися інноваціями в Україні та Запорізькій області [1; 6]

існуючих знань від інших підприємств або організацій – 0,1 млрд. грн. та близько 0,9 млрд. грн. – на іншу інноваційну діяльність (включаючи проектування, навчання, маркетинг та іншу відповідну діяльність).

Найбільшу кількість інноваційних видів продукції впроваджено на підприємствах Запорізької, Львівської, Харківської, Дніпропетровської областей та м. Києва; за видами економічної діяльності – на підприємствах з виробництва машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань, харчових продуктів, металургійного виробництва.

Найбільш високий рейтинг інноваційної активності промислових підприємств спостерігається у Київському регіоні (з урахуванням м. Київ), у Харківському регіоні та Дніпропетровському. Основними депресивними регіонами можна виділити Волинський, Чернівецький, Луганський та Закарпатський [5, с. 435].

Станом на сьогодні Запорізька область не входить до регіонів-лідерів, але має значний інноваційний потенціал. Оскільки економіка регіону базується на діяльності промислових підприємств, то саме рівень їх інноваційності і впливає на рівень інноваційного розвитку регіону загалом.

Як видно з рисунку 1, інноваційна активність промислових підприємств Запорізького регіону до 2010 рр. була нижчою, ніж в середньому по Україні, як серед підприємств, що займалися інноваціями, так і серед тих, що їх упроваджували.

Як видно з рисунку 1 за один рік (із 2010 р. по 2011 р.) кількість інноваційних підприємств в Запорізькому регіоні зросла майже у 5 разів. На фоні того, що загальна кількість підприємств у регіоні залишилася приблизно на тому ж рівні (14 588 підприємств у 2010 р. та 14 938 – у 2011 р. [6]), можна дійти висновку, що підприємства почали активно впроваджувати інновації. Починаючи з 2013 р. питома вага підприємств, що займалися та впроваджували інновації в Запорізькій області, почала поступово скорочуватися, але станом на 2016 р. їх частка перевищує середнє значення по країні.

У Запорізькій області фінансування інноваційної діяльності майже на 95% здійснюється лише за рахунок власних коштів підприємств. Кошти від іноземних інвесторів область за останні 15 років отримувала лише у 2008 р. (242 тис. грн.) та у 2011 р. (9463,5 тис. грн.). Фінансування інноваційної діяльності у Запорізькій області з 2001 по 2010 р. коливалося на рівні 120-200 млн. грн., а починаючи із 2012 р. поступово зросло і станом на 2015 р. загальна сума фінансування інноваційної діяльності у Запорізькому регіоні становила близько 330 млн. грн. Сума витрат підприємств Запорізького регіону на інноваційну діяльність була максимальною у 2011 р. – 800,4 млн. грн. Таке масштабне фінансування інноваційної діяльності у 2011 р. пояснюється початком будівництва Ботієвської ВЕС, найбільшої вітрової електростанції України, яка розташована поблизу села Приморський Посад Приазовського району Запорізької області [7, с. 75].

Зазначимо, що лише близько 3% інноваційної продукції, що була реалізована підприємствами регіону, були новими для ринку, 3% – це продукція, яка була новою для підприємства, а решта 94% – це продукція, яка була лише поверхнево модифікованою (таблиця 4).

У середньому по Україні рівень інноваційності продукції є дещо вищим. Так, частка продукції, яка була новою для ринку, становить 6%, частка продукції, яка була новою для підприємства – 13%, частка продукції, яка була лише поверхнево модифікованою – 81%.

Основними причинами, що стримують інноваційний розвиток підприємств Запорізького регіону, є не тільки дефіцит фінансових ресурсів, велика витратність на впровадження нововведень, тривалий термін окупності нововведень, а й спад платоспроможного попиту на науково-технічну продукцію як з боку держави, так і підприємницького сектору, погіршення матеріально-технічної бази досліджень, недостатній рівень стимулювання інноваційної активності, відсутність сприятливих умов для інноваційної діяльності вітчизняних виробників, вітчизняних та іноземних інвесторів тощо.

Висновки. Інноваційний вектор розвитку національної економіки є важливим аспектом відтворення виробничих відносин та розвитку наукоємних виробництв в Україні загалом. Тому аналіз показників інноваційної діяльності вітчизняних підприємств сприяє уявленню не лише про стан справ у цій сфері, але й про виконання намічених завдань соціально-економічного й інноваційного розвитку держави. Як показує проведене дослідження, основною не вирішеною проблемою сьогодні є низький технологічний рівень виробництв, низька інноваційна активність підприємств, слабе державне фінансу-

Основні показники інноваційної діяльності у Запорізькій [7, с. 74]

Назва показника	Роки		
	2005	2010	2015
Організації, які виконують наукові та науково-технічні роботи, од.	38	33	26
Кількість працівників організацій, які виконували наукові та науково-технічні роботи, осіб	7145	5755	4194
Фінансування внутрішніх витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт, тис. грн.	230 009,8	440 656,2	518 114,4
Обсяг наукових та науково-технічних робіт, виконаних власними силами наукових організацій, тис. грн.	305 275,4	506 831,6	558 419,8
Упроваджено нових технологічних процесів, од.	531	170	114
Кількість найменувань упроваджених інноваційних видів продукції на промислових підприємствах	86	114	397
Кількість заявок на винаходи від національних заявників, од.	–	72	101
Кількість патентів на винаходи від національних заявників, од.	–	36	42
Кількість заявок на корисні моделі від національних заявників, од.	–	361	312
Кількість патентів на корисні моделі від національних заявників, од.	–	334	264
Сумарний індекс інновацій, %	–	38,7	34,4

вання інноваційних розробок, відсутність власних коштів на ведення інноваційної діяльності, а внаслідок низькі темпи та якість розвитку економіки в цілому.

Для покращення ситуації негайного вирішення потребують питання щодо вдосконалення нормативно-правового забезпечення інноваційної діяльності; фінансового стимулювання активіза-

ції інноваційних процесів; покращення та розширення інноваційної інфраструктури; посилення взаємозв'язку між наукою і виробництвом тощо. Основну увагу слід зосередити також і на всебічному стимулюванні інноваційної діяльності на основі вдосконалення як фінансових так і правових механізмів її регулювання засобами проведення ефективної інноваційної політики.

Список літератури:

1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
2. Наукова та інноваційна діяльність України. Статистичний збірник / Відп. за вип. О.О. Кармазіна. – К.: Державна служба статистики України, 2017. – 140 с.
3. Григорук П.М. Характеристика сучасного стану інноваційного розвитку України / П.М. Григорук // *International Journal of Innovative Technologies in Economy*. – 2018. – № 2(14). – С.11–19.
4. Обстеження інноваційної діяльності в економіці України (за міжнародною методологією) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publnauka_u.htm.
5. Лепетюха Н.В. Оцінювання інноваційної активності промислових підприємств регіонів України / Н.В. Лепетюха // *Глобальні та національні проблеми економіки*. – 2018. – № 22. – С. 432–436.
6. Офіційний сайт Головного управління статистики в Запорізькій області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zp.ukrstat.gov.ua>.
7. Голомб В.В. Аналіз сучасного стану та проблем розвитку інноваційної діяльності у Запорізькому регіоні / В.В. Голомб // *Економіка та суспільство*. – 2017. – № 17. – С. 72–76.